

فرهنگستان نامه

سال اول

آبان ۱۳۲۲

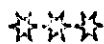
شماره چهارم

بقلم جناب آقای دکتر عیسی صدیق

توضیح

در تاریخچه فرهنگستان

در شماره اول این نامه «تاریخی از فرهنگستان ایران» درج شد که برای خوانندگان بسیار سودمند است زیرا تاریخچه هر بنگاه فلسفه ایجاد آن را بدست میدهد و اشخاصی را که در کارهای آن مؤثر بوده اند معرفی میکند و اقداماتی را که انجام گرفته می نمایند و بدینسان میتوان آینده آن بنگاه را تا اندازه ای پیش بینی نمود. چون نگارنده آگاه است که پیش از تأسیس فرهنگستان در دوره مورد اقدامات اساسی در پی افکندن چنین بنگاهی بعمل آمده لازم دید اطلاعات خود را برای تکمیل مقدمه مذکور بنویسد تا روشن شود که فرهنگستان از مؤسساتی است که احتیاج آن را بوجود آورده نه هوی وهوس و تا زمانی که این احتیاج باقی است فرهنگستان نیز وجود خواهد داشت.

در ۱۳۰۳ خورشیدی که در سازمان نظام ایران تجدید نظر میشد و باقتباس از تشکیلات نظام مغرب زمین مؤسسانی برپا میگشت نیازمندی باصطلاحات نو ظاهر شد و وزارت جنگ باوزارت فرهنگ مذاکره و مکاتبه کرد و قرار شد انجمنی از نمایندگان دو وزارتخانه تشکیل شود تا بوضع لغات و تثبیت معانی آنها بفارسی اقدام کنند. مرحوم یحیی دولت آبادی و آقای غلامحسین رهنما و نگارنده بنمایندگی وزارت فرهنگ معین شدیم. دیگر اعضاء انجمن آنچه بنده بخاطر دارم و از حافظه آقای سرتیپ غلامحسین مقتدر که خود نیز کارمند انجمن بودند استمداد جسته ام عبارت بودند از:

شادروان سرلشکر جلایر (سردار مدحت) - شادروان سرلشکر غفاری (سردار مقتدر) - شادروان سرهنگ مهندس رضا شیبانی - سرهنگ کریم معاون نظام - آقای رشید یاسمی - سرهنگ حاج محمد رزم آرا - سرهنگ علی کریم قوئلو.

نخستین جلسه انجمن در ۲۸ آبانماه ۱۳۰۳ در وزارت جنگ منعقد شد و تا آخر همان سال هفته ای یکبار مرتباً تشکیل می یافت و برطبق اوراقی که نزد نگارنده است در این مدت بالغ بر سیصد لغت وضع گردید. طرزکار بدینسان بود که اصطلاحات مورد نیاز بزبان فرانسه نوشته و قبلاً برای هر يك از اعضا ارسال میشد و آنان بذوق و سلیقه خود کلماتی که بنظرشان میرسید در مقابل الفاظ فرانسوی مینوشتند و بانجمن میآوردند. هر واژه جدا گانه مطرح و نظریات مختلف گفته و تصمیم مقتضی گرفته میشد. اصطلاحات مذکور عموماً مربوط بود به هواپیمائی، مهندسی نظام، توپخانه، سازمان نظام، ماشین آلات و افزار جنگی و مانند آن که اکنون بدون هیچگونه توجه بطوری که آن انجمن تصویب کرده در کشور رائج و معمول است. برای اینکه نمونه ای از کار انجمن در دست باشد چند واژه و اصطلاح تصویب شده را در اینجا نقل میکنم:

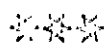
Avion

هواپیما

Aéronaute

هوانورد

Aérodrome	فرودگاه
Aéromètre	هواسنج
Anémomètre	بادسنج
Pilote	خلبان
Monoplane	یک باله
Biplane	دو باله
Ballon	بالون
Carnet de route	رهنامه
Livre du bord	گزارشنامه
Agent de liaison	رابط
Angle de projection	زاویه پرتاب
Batterie	آتشبار
Barre à mine	دبلم
Bataillon	گردان
Attaché militaire	وابسته نظامی
Bagage	بُنه
Bombe	بمب
Charge	یورش
Char de combat	ارابه جنگی

در سال ۱۳۱۱ که نگارنده افتخار تصدی دارالمعلمین عالی را داشت، برای پرورش ملکات فاضله و خصائل پسندیده انجمنهایی در آنجا تأسیس گردید و آنها عبارت بود از انجمن ورزش، سالنامه، کتابخانه، نطق و مناظره، و از آنجمله انجمن وضع لغات و اصطلاحات علمی. این انجمن در اسفند ۱۳۱۱ پدید آمد و تا مهرماه ۱۳۱۹ وجود داشت. هفته ای یکبار عده ای از دانشجویان از ۲۵ تا ۵۰

تن (بر حسب سال) کرد هم آمده بدین کار صرف وقت میکردند و از طرف رئیس دانشسرای عالی یکی از استادان برای راهنمایی (نه بعنوان ریاست) در جلسه حاضر می شد. (در مدت نه سال آقایان دکتر محمود حسابی، دکتر رضا زاده شفق، حسین گل گلاب سمت راهنمایی داشتند).

این انجمن شعبات مختلف داشت (شعبه علوم طبیعی، علوم ریاضی، فیزیک و شیمی، ادبیات و فلسفه) و طرز کار بدینسان بود که هر شعبه پس از مراجعه بکتابخانهی که دانشسرای عالی برای این منظور گرد آورده بود واژه های مربوط برشته خود را مورد بحث قرار و نتیجه را بانجمن گزارش میداد. انجمن نیز در جلسه رسمی پیشنهاد شعب را مطرح میکرد و پس از آنکه لغت و اصطلاحی بتصویب میرسید، آن را در جعبه مخصوصی که در عمارت مرکزی دانشسرای عالی نصب شده بود در معرض افکار عموم دانشجویان قرار میداد که نظریات خود را در باره آن بنویسند، و گذشته از این اوراق چسبایی هم تهیه شده بود که مصوبات انجمن در آنجا نقل و برای معلمان و مؤلفان نامی فرستاده می شد تا در صورتیکه نظری دارند در مدت معینی اعلام فرمایند. همینکه مدت پایان میرسید نظریات مختلف راجع به هر واژه از نو در انجمن خوانده و تصمیم قطعی اتخاذ می شد و کلماتی که بدین ترتیب پذیرفته میگشت در دفتر مخصوص ثبت میکردید.

پس از تأسیس فرهنگستان هم این انجمن کار خود را ادامه داد اما مصوبات دبیرخانه فرهنگستان فرستاده میشد که در کمیسیونها مورد استفاده واقع شود. در اساسنامه انجمن دانشسرای عالی اصولی برای وضع و تدوین لغات منظور بود که چند تای آن در اینجا ذکر میشود:

- ۱ - رعایت دستور زبان فارسی.
- ۲ - رعایت سادگی و اختصار.
- ۳ - انتخاب لغات بین المللی در جایی که نتوان برابر آن بفارسی پیدا کرد.
- ۴ - حفظ اصطلاحات معمول باستانی لغاتی که نادرست باشد و واژه های مناسبتر برای آنها بنظر رسد.

بموجب اساسنامه مذکور هر ماه یکبار از طرف استادانی که در رشته زبان شناسی وارد بودند در انجمن سخنرانی میشد و دانشجویان نیز بایستی لغات محلی زادگاه خود را گرد آورده بانجمن تسلیم کنند.

از کارهای مفید این انجمن (هنگامی که آقای دکتر محمود حسابی نظارت داشتند) فراهم کردن فرهنگی از فرانسه بفراسی بود که با وسایل و روش مخصوص تمام اطلاعاتی که راجع بیک واژه در کتابهای مختلف و بزبانهای مختلف بدست میآید در یکجا گرد آمده بود و دانشجویان در وضع لغت و دیگر موارد از آن استفاده شایان میکردند.

بر طبق مندرجات سالنامه های دانشسرای عالی انجمن اصطلاحات علمی هر سال در حدود ۳۵۰ لغت گرد آورده و در حدود ۴۵ اصطلاح علمی در جلسه های عمومی خود تصویب کرده بطوریکه از ۱۳۱۱ تا ۱۳۱۹ خورشیدی رویهمرفته نزدیک ۳۰۰۰ واژه وضع و طبقه بندی شده که از میان آنها چهارصد لغت توسط استادان و دبیران در کتابها و درسها بکار رفته است.

در پایان مقال برای نمونه بعضی از لغات مصوب انجمن در اینجا نقل میشود:

Calorimètre	گرما سنج
Osmose	تراوش
Mélange	آمیخته
Isomorphe	همربخت
Moteur	گردونه
Continu	پیوسته
Discontin	ناپیوسته
Moment	گشت آور
Adiabatique	بی درر
Gravitation	گروش
Pulsation	تپش